

มาลาเสียงฮัก : นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ จากวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง

ผู้สดี โกมาลิตย์, ผศ.ดร.สรินทร์ คุ้มเขต, ผศ.ดร.ชมนานา ชมภูพันธ์, จุฑาภรณ์ วัลย์แก้ว, รศ.สังคม พรหมศิริ, กัญญาพัชร วังสีดี และ เพ็ญญา เดชยศ
คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

บทนำ

สังข์ทอง เป็นทั้งนิทาน และวรรณคดีที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในประเทศไทย จากหลักฐานที่พบ มีการเขียนในลักษณะของกลอนบทละคร ซึ่งไม่ได้ระบุว่าเป็นละครประเภทใด ต้องพิจารณาจากการพรรณนา การดำเนินเรื่องและสำนวนภาษาจะบอกแบบแผนการแสดงได้ (เสาวณิต วิงวอน, 2558) ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องสังข์ทองขึ้นมาใหม่ ทำให้สังข์ทองยังคงเป็นวรรณคดีไทยที่เป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมสืบมา ในแง่การนำงานวรรณกรรมมาสู่การแสดง จะพบว่ามีการแสดงจำนวนมากที่พัฒนามาจากวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง อาทิ การแสดงละครนอก ละครโทรทัศน์ การ์ตูน ภาพเคลื่อนไหว และละครเวทีร่วมสมัย ในด้านการจัดการแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์ไทย นอกจากการแสดงในรูปแบบของละครแล้ว กรมศิลปากรยังได้คิดประดิษฐ์ชุดการแสดงรำคู่ ชุด รจนานางพวงมาลัย ที่มีความสวยงามตามแบบอย่างของนาฏศิลป์ไทย ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดในการนำเรื่องสังข์ทองมาพัฒนาในรูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมือง ผสมผสานเอกลักษณ์ของศิลปะการแสดงอีสาน ที่มีความสนุกสนาน แต่ยังคงสืบสานวรรณคดีไทยไว้ให้คงอยู่สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อประดิษฐ์ชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด มาลาเสียงฮัก จากวรรณคดีเรื่องสังข์ทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง :

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ อาจารย์สาขาวิชาภาษาไทย จำนวน 1 คน และกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการถ่ายถอดนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ชุด มาลาเสียงฮัก ได้แก่ นักศึกษานาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย เป็นนักศึกษาหญิง จำนวน 5 คน และนักศึกษาชาย จำนวน 3 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย :

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อศึกษาเกี่ยวกับวรรณคดีไทยเรื่องสังข์ทอง และบทละครนอกในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง สังข์ทอง ตอนท้าวสามนต์ให้นางทั้งเจ็ดเลือกคู่ และตอนพระสังข์ได้นางรจนานาง

การเก็บรวบรวมข้อมูล :

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีและวิธีการสร้างเครื่องมือ ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับประเด็นที่จะใช้ นำข้อมูลมาจัดกลุ่มเพื่อวิเคราะห์กรอบการศึกษา กำหนดประเด็นคำถามให้ครอบคลุมจัดทำประเด็นสัมภาษณ์ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญและปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงเพื่อศึกษาเกี่ยวกับวรรณคดีไทย และบทละครนอก เรื่องสังข์ทอง ประกอบกับการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูล :

นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ พัฒนาชุดการแสดง และวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎี เพื่อนำเสนอผลการวิจัย โดยการสร้างนาฏศิลป์ประดิษฐ์ มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

- 1) ศึกษารูปแบบการแสดงตามหลักวิชาการด้านนาฏศิลป์ ศิลปะการแสดง และหลักการประดิษฐ์ท่ารำ
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลเพื่อเข้าสู่กระบวนการกำหนดแนวคิดการแสดง และพัฒนารูปแบบการแสดง
- 3) พัฒนาคู่มือประกอบของชุดการแสดง ได้แก่ ดนตรี เพลงร้อง ท่ารำ การแปรแถว การแต่งกาย และอุปกรณ์ประกอบการแสดง
- 4) นำเสนอผลงานการแสดง ประเมินผลงานโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา ประกอบภาพถ่าย

ผลการวิจัย

แนวคิดและรูปแบบการแสดงของชุดการแสดงพื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด มาลาเสียงฮัก

การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด มาลาเสียงฮัก มีแนวคิดนำเสนอวรรณคดีไทย เรื่อง สังข์ทอง ตอน พระสังข์ได้นางรจนานาง หรือที่เป็นที่รู้จักในชุดการแสดง รจนานางเลือกคู่ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานการแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ที่มีความสนุกสนาน แต่ยังคงความสวยงามตามแบบของการแสดงพื้นบ้านอีสาน ชื่อชุดการแสดง มาลาเสียงฮัก มาจากการกระทำของพระสังข์ในร่างของเงาะป่า ที่ตั้งจิตอธิษฐานให้นางรจนานางมองเห็นตนเองในร่างทอง และแสดงความรักต่อนางรจนานาง เกี่ยวพาราสิ ตามท่วงทำนองของเพลงด้วยทริยาทำทางต่าง ๆ ของตัวละคร แบ่งการแสดงออกเป็น 5 ช่วง

การกำหนดองค์ประกอบรูปแบบการแสดง

ด้านดนตรีและเพลงร้อง ผู้วิจัยได้พัฒนาสร้างสรรคดนตรีและคำร้องสำหรับการแสดง โดยใช้ดนตรีพื้นบ้านอีสาน บรรเลงทำนองลำเรื่องต่อกลอน มีผญา และคำร้องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ นำเสนอในลักษณะของกลอนหมอลำ แสดงอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน

ด้านการกำหนดผู้แสดง กำหนดให้มีนักแสดงชาย จำนวน 3 คน แสดงเป็นทหาร 2 คน และเงาะป่า 1 คน นักแสดงหญิง จำนวน 5 คน แสดงเป็นนางกำนัล 4 คน และ นางรจนานาง 1 คน รวมแล้วแล้วมีผู้แสดงทั้งหมด 8 คน

ด้านการออกแบบเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง มีการประยุกต์สร้างสรรค์เครื่องแต่งกายตามขนบการแสดงละครนอกของไทย จากชุดยีนเครื่องนำมาปรับให้เป็นแนวทางการแต่งกายพื้นเมืองอีสาน โดยยังคงไว้ซึ่งเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับที่สามารถแสดงถึงอัตลักษณ์ และบรรดาศักดิ์ของตัวละคร

ภาพที่ 1 เครื่องแต่งกายตัวละคร เงาะป่า

ภาพที่ 2 เครื่องแต่งกายตัวละคร นางรจนานาง

อุปกรณ์ประกอบการแสดงเป็นองค์ประกอบ ที่ช่วยให้การแสดงมีความสวยงาม และมีความสมบูรณ์มากขึ้น โดยการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด มาลาเสียงฮัก มีอุปกรณ์ประกอบการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวละคร ได้แก่ ไม้กระบอง และดอกชบาสีแดงของเงาะป่า และพวงมาลัยทรงของนางรจนานาง นอกจากนี้ยังมี ฆ้องวง สารเข้าเมือง และดอกชบาสำหรับนางระบำ

การออกแบบท่ารำและการแปรแถว นำเอาแนวคิดการประดิษฐ์ท่ารำจากทั้งนาฏศิลป์ไทย ท่ารำแม่บทอีสาน และการเคลื่อนไหวและท่าทางจากธรรมชาติ มาเป็นแนวทางในการออกแบบท่ารำ โดยให้ความสำคัญกับหลักการรำเดี่ยวรำคู่ เพื่อการสร้างสรรคท่วงท่าที่มีความเหมาะสม สื่อถึงการเกี่ยวพาราสิกันของตัวละคร เงาะป่าและนางรจนานาง อีกทั้งให้ความสำคัญกับการรำตีบทของตัวละคร ตามคำร้อง เพื่อให้สามารถสื่อสารออกมาให้ผู้ชมเข้าใจอย่างถูกต้อง และเป็นไปตามอารมณ์ของเรื่อง และเนื่องด้วยช่วงหลักของการแสดงเป็นการรำคู่ จึงให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่บนเวทีที่เหมาะสม และก่อให้เกิดความหมาย

การอภิปรายผล

การประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุด มาลาเสียงฮัก เป็นการแสดงที่ผู้วิจัยศึกษาวรรณคดี บทละคร จากกรณคดีแล้วเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ที่เกี่ยวข้อง ผสมผสานหลักในการคิดสร้างสรรค์ชุดการแสดง เพลงร้อง ท่ารำ เครื่องแต่งกาย รวมถึงองค์ประกอบการแสดงอื่นๆ นำมาพัฒนารูปแบบการแสดง จากนั้นนำเสนอผลงานและประเมินงานโดยผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านนาฏศิลป์และดนตรี

แนวคิดของการประดิษฐ์นาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ ชุดมาลาเสียงฮัก ผู้วิจัยกำหนดให้นำเสนอเรื่องราวในวรรณคดีเรื่อง สังข์ทอง โดยใช้ยึดตามแนวเรื่องจากบทละครนอก นำเสนอในรูปแบบของการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์ สรุปเอาใจความสำคัญของเหตุการณ์ในตอนแรกที่พระสังข์ถูกหลอกล่อให้เข้ามาในเขตเมือง และได้พบกับนางรจนานาง จนนำไปสู่การเสียดวงพวงมาลัยและพบรักกันในที่สุด สอดคล้องกับพจนานุกรม อัครพราหมณ์ และคณะ (2566) ที่ได้สรุปแนวทางการแปรรูปวรรณกรรมอีสานเรื่องลิขิต ผู้การสร้างสรรค์บทละครหุ่นร่วมสมัย ว่าสามารถแปรรูปเนื้อหา ผ่านการลดความ การเพิ่มความ และการตัดความ ซึ่งชุดการแสดงมาลาเสียงฮัก นำเสนอเรื่องราวออกมาในลักษณะการลดความ ดึงใจความสำคัญออกมานำเสนอให้เห็นตามที่ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตเนื้อหาไว้

ดนตรีและเพลงร้อง ผู้วิจัยได้สร้างสรรคทำนองเพลง ที่มีจังหวะที่หลากหลาย ให้สอดคล้องกับแต่ละช่วงอารมณ์ของเหตุการณ์ในการแสดง อาทิ ในช่วงแรก มีจังหวะบ่าออกมาร้องรำ ละพยายามหลอกล่อเงาะป่าด้วยดอกไม้ ใช้ดนตรีที่มีจังหวะเร็ว สนุกสนาน ในส่วนที่มีบทร้องของเงาะป่าและนางรจนานาง ใช้ทำนองลำเรื่องต่อกลอนและทำนองใหม่ ที่มีจังหวะช้า ให้เข้ากับอารมณ์ของตัวละคร โดยมีการใช้เสียงของพิณ โห่ด พิ๊กพิ๊ท และการใช้ดนตรีอีสานร่วมสมัยเพื่อความไพเราะ สอดคล้องกับ มลีนี อาชายุทธการ (2547) ที่กล่าวว่า “อารมณ์เพลงนับว่าเป็นส่วนสำคัญอีกประการหนึ่งผู้สร้างงานควรคำนึงถึงเพราะอารมณ์ของเพลงเปรียบได้กับสีสรรที่ปรากฏในงานศิลปะ สามารถสะท้อนมายังผู้ชมให้เกิดความรู้สึกนึกคิดไปตามจินตนาการของผู้สร้างงานได้”

การออกแบบท่ารำและการแปรแถว ผู้วิจัยใช้หลักการรำเดี่ยวรำคู่ เพื่อการสร้างสรรคท่วงท่าที่มีความเหมาะสมกับรูปแบบการแสดง และ ให้ความสำคัญกับการนำภาษาท่าทางนาฏศิลป์มาใช้ในการรำตีบทตามคำร้องและอารมณ์ของเพลงในแต่ละช่วงอย่างเหมาะสม คงไว้ซึ่งความเรียบร้อยและสวยงาม กำหนดให้ผู้แสดงใช้พื้นที่บนเวทีและให้ความสำคัญกับการสนับสนุนตำแหน่งของนักแสดงที่ก้ำกึ่งตีบทตามคำร้องเป็นหลัก เพื่อให้ผู้ชมสามารถเข้าใจความสัมพันธ์ของตัวละครจากการใช้พื้นที่บนเวทีได้ สอดคล้องกับ มลีนี อาชายุทธการ (2547) ที่กล่าวว่า ผู้สร้างงานควรคำนึงถึงทิศทางในการใช้ท่าทางต่างด้วย เพราะมุมมองนับเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้ชมรับรู้ (เห็น) ทำแล้วก็ยังสื่อความหมายต่างๆ และเสริมการใช้พื้นที่บนเวทีในแง่ของการจัดองค์ประกอบได้เป็นอย่างดีไม่อิงหย่อนไปจากการแปรแถว

รายการอ้างอิง

- เสาวณิต วิงวอน. (2558). บทละครนอกแบบหลวง: การพินิจด้วยผู้กระบวนการแสดง. นาฏยวรรณคดีสโมสร. การประชุมวิชาการระดับชาติเรื่อง เติมบรมราชกุมารี นาฏยวรรณคดีสโมสร: สหวิทยาการแห่งวรรณคดี การแสดง (หน้า 91-124). อ่างทอง: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์อ่างทอง.
- พจนานุกรม อัครพราหมณ์ พรรธน์ ดำรง และวรินทร์ ดั่งทอง. (2566). การแสดงหุ่นอีสานร่วมสมัย : จากวิจัยปฏิบัติสู่นวัตกรรมเพื่อพัฒนาเยาวชนศตวรรษที่ 21 = Contemporary Isan puppet performance : from practice research to art innovation for Youth development in th 21st century. ขอนแก่น: ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มลีนี อาชายุทธการ. (2547). พื้นฐานนาฏยประดิษฐ์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.